

KOLTAI TAMÁS

„Szenvedsz, Ámen elvtárs?”

■ JELES ANDRÁS: SZENVEDÉSTÖRTÉNET ■

Ha késve is, Jeles András drámájának bemutatásával Kaposvár teljesítette erkölcsi kötelességét, amely az '56-os forradalom negyvenedik évfordulójára általa kiírt drámapályázat egyik elsődíjas alkotásának színrevitelével hárult rá. (Két másik díjnyertest, a szintén elsődíjas Hamvai/Körvadászatot, és Deák Ferenc *Fojtás* című darabját már korábban bemutatták.) A késlekedés oka gyaníthatóan az volt, hogy nem akadt rá rendező, ami tekintve, hogy magában a díjosztó zsűriben számos rendező foglalt helyet, mindenesetre figyelemre méltó. Végül Szederkényi Júlia vállalta a feladatot, akinek tudomásom szerint ez az első színházi rendezése.

Az eset szimptomatikus. A *Szenvedéstörténet* jó dráma, de nehéz és hálátlan előadni. A téma – az ötvenes évek koncepciók pereit előkészítő vallatásos ávóterror – közönségriasztó, és kérdés, hogy az idő múltával még „mennyi van benne”. Rossz kérdés. Mert annyi van benne, amennyi a jóslat miatt pásztorok kezén kallódó ógörög kislány vagy az országát lányai között fölösztő öreg király történetében. Annyi, amennyi ránk vonatkozik belőle a *történeten túl*, ha tetszik, a történet mitológiájából. Márpedig Jeles

éppen ezt, a másokat feláldozó áldozat groteszk mitológiáját működteti. És noha a szerzővel ellentétben nem hiszem, hogy a néző szívesen odaadja magát a mitologikus élménynek – a transzcendenciának, a metafizikának, egyáltalán, a mindennapon túli létezés misztériumának –, ellenkezőleg, az a véleményem, hogy a néző minden elképzelhető mértéken túl el van rontva, érzéketlen, süket és alkalmatlan a banalitást meghaladó igazságok befogadására, minden kísérletet pártolok, amelynek esélye van rá, hogy meggyőződésemet cáfolja. A *Szenvedéstörténet* egyike a lehetséges cáfolatoknak; a politikai horror intellektuálisan ötvöződik benne a profán passióval. Azonban a darab első előadása (Kamra, 1988, rendező: Máté Gábor) vitathatatlan kvalitásai ellenére sem igazolta vissza a várakozást – éppen a közönség részéről.

Azt lehet mondani, persze, hogy nem, hiszen a mitologizálás sikerült benne legkevésbé; az a bizarr fordulat, amely az emberi szenvedés metafizikáját először másokon, majd magán kipróbáló kihallgatótisztból, Ámen alezredesből (már a neve is blaszfémia) öngerjesztés révén előbb politikai gyanúsítottat, koncepcionált népellenséget csinál – ebbe az elvtársak is belesegitenek –, majd a krisztusi vértanúsággal azonosuló önkéntes mártírt. Csak hát ez nem egy elhanyagolható részlet, hanem a darab lényege. Ezen fordul meg az egész; ha ez nem jön össze, kérdés, hogy egyáltalán „átjön-e” a darab. Gyanítom, a dilemma nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a *Szenvedéstörténet* nehezen talál rendezőjére.

A kaposvári előadás ugyanezzel a problémával küzd. Najmányi László (végre! újra! itthon!) csinált egy nagyon jó díszletet, amelyben a kihallgatószoza áttetsző falai részint az ÁVO-villa karkai életét érzékeltetik – a falon túl ávós gyorsírók jegyzetelnek, és egy gombüzem gépezete működik –, részint egy magasba törő templom képzetét keltik. A két kép így kezdetből fogva egymásra

STUBER ANDREA

Szürke

■ SZÉP ERNŐ: VÖLEGÉNY ■

Nem szeretett színdarabot írni Szép Ernő, de muszáj volt. Az hozta a pénzt, a fényt, a respektet. Erre való tekintettel növesztett a költő három háromfelvonásost, mely egymással közeli rokonságban áll. Más hozzá(juk)tartozót lámpással kell keresni.

A *Patikában*, a *Völegényben* és a *Lila ákácban* is változatosak a felvonások. Az első rész kellemes-szellemes zsánervígjátékok ígérő életkép. A másodikban „eldrámul” a líra. Két főszereplő összecsap, s a harcban a szó az univerzális fegyver. (Dumalégió. Bókbandérium. Szájrol indított vallomásrakéta.) Az egyik fél párt kunyorál. Megpróbál lyukat beszélni a másiknak nem is a hasába, hanem a szívébe egyenest. Aztán az utolsó felvonás új hangulatot hoz, majd semmit meg nem oldó megoldás zárja a történetet. A *Patikában* a nagyvilági életről álmódó Balogh Kálmán fennakad a cselédlányon. A *Lila ákácban* Tóth Mancsi elhagyja Csacsinszky Pált, amitől a hiú fiatalember végre szerelmesnek érzi magát. A *Völegényben* a fiatalok egymásra találnak, és boldogan élnek vélhetően nyolc-tíz napig, amíg éhen nem halnak.

Szép Ernőt különböző korokban különböző okokból nem játszották színházaink, és amióta mégis, ritkán van benne köszönet.

Kelemen József (Rudi), Lázár Kati (Anya) és
Varga Zsuzsa (Kornél)

Simarafotó

Bezerédi Zoltán (Ámen), Nyári Oszkár (Farkas) és Némédi Árpád (Csók)

A (múlt) századelő magyar darabjainak színrevitele biztos stílusismeretet követel, ami nem jelentéktelen igény, és még kevés is a boldoguláshoz. Tudni kell kikeverni az édes-fanyar Szép Ernő-i ízt. Alkotóelemek: naivítás, rafinéria, életöröm, dekadencia, tespedtség, elvágyódás, önteltség, önrónia.

Nehéz ügy. Mi lesz számon kérve? Könnyfátyol meg báránnyel, szivarfüst és púderillat, esőkopogás, a gázlámpák sápadt fénye a korabeli „Sligetben”, s ki tudja, mi még. A Kaposváron most bemutatott *Vőlegény*ből hiányzik a mű nyugtalanító szépsége, ideges szívdobogása, fájdalmas-groteszk lírája – én legalábbis így érzem. Másnak meg elég lehet, ami benne van. Lám, a premierközönség tetszéssel fogadta a produkciót. Nekem úgy tűnt, hogy a játékosok nem birizgálta fel sem a darab nyers illúziótlansága, sem üde szerelensége. A Keszég László rendezte előadás elvan takarékon.

Valcz Gábor díszlete a szürkét variálja szürkével. Szürkéek a falak, a bútorok, a háziáldás, a fotóalbum. Szürke még a pöttyös átlabőr is, amelyet Fox fogász helyez el rendelője padlatán, amikor reménybeli apósát várja vizitbe. Szűcs Edit jelmeztervező szintén sötétben látja a hősöket. Kétszer vágnak szemem színnel. Egyszer amikor Kornél kisasszony a züllés útján rövid kitérőt tesz, s hazalátogat talpig piros selyemben. Később a lány Édes Baba nevű pártfogója lép színre aranyszínű foglalatban.

Csuszikek lakását hatalmas ajtókkal látrák el. A kilincsek a hölgyek orrát ostromolják, s a kanapé is oly magas, hogy jót lehet rajta kalimpálni. A túlméretezettség itt bizonyára tudatos elrajzoltság, ami – mint rendezői szándék – a szereposztásban is felfedezhető. Elvégre a házasulandókat nem primadonna-bonviván alkatú, hanem szubrett-táncoskomikus típusú páros adja. Ez nem lenne baj, de *Az üveg cipő*béli Irma hangját hallató Varga Zsuzsa a „csatajelenetben” (és azon is túl) inkább gyerekesen hisztis – no jó: legfeljebb bájosan habókos –, mint lázas, elszánt, puha, elomló, harcias, csábító nőszemély. Ami Kelemen József Rudiját illeti, az ő

vetül, s a képzettársítás előhívja a vetítést: a bibliai ikonosztáz és egy esőmosta szürke film keveredik erős hangulati töltettel. A filmszerűség szerencsére nem ül rá az előadásra, ellenkezőleg, a „Kaposvár-szürke” az itt őshonos színházi realizmus situációs erejét erősíti. Bezerédi Zoltán erős a szenvedés metafizikáját elemző, mozgalmi hadovával okoskodó apparátcsik-tiszt, Ámen elvtárs szerepében. Nagy Viktor mint Vándor ávóselítelt ravasz-dian kibekkeli a besűgás kényszerét. Hunyadkürti György megalázott Knöpfungként viseli el a kihallgatás tortúráját. Félelmetesen valódi figura Tóth Ildikó vulgárprimitív börtönőr-kápója, jók a háromkirály-verőlegények (Szula László, Lecső Péter, Kalmár Tamás) és a farkaskutyás pribécek (Némédi Árpád és Nyári Oszkár).

Mindez a groteszk-realista stílusban jó. Csakhogy közben át kellene hajlani a profán mítoszba, az ávósképre rá kellene kopírozódnia a rémálomszerűen bizarr krisztusi szenvedéstörténet-látomásnak. Ez az, ami végképp nem megy a kaposvári stúdió-előadásban. Mindaz, ami a játék felétől történik, értelmezhetetlen: az ablak-keresztre feszítés, az addigi szereplőkből alkotott „koponyahegyi” tömeg, a gyermek születése, a kommunista koncepciók perекből fejlődött bibliai vízió. Vagyis maga a dráma.

JELES ANDRÁS: SZENVEDÉSTÖRTÉNET (Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

ZENE: Weber Kristóf, Hevesi András. DÍSZLET: Najmányi László. JELMEZ: Bozóki Mara. RENDEZŐ: Szederkényi Júlia.

SZEREPLŐK: Bezerédi Zoltán, Nagy Viktor, Hunyadkürti György, Csónka Ibolya, Tóth Ildikó, Száger Zsuzsa, Horváth Zita, Lugosi György, Némédi Árpád, Nyári Oszkár, Kósa Béla, Cseszárik László, Szula László, Lecső Péter, Kalmár Tamás, Szűcs Ágnes, Hunyadkürti Soma.

mi voltát firtató figyelmünk lepattan a színész pózairól: a kakaskodásokról, a hercig tánc lépésekről, a széles gesztusokkal megtámasztott hetykeségről. (Kis kitérő: a *Vőlegény*-bemutatók történetében permanencia mutatkozik. Psota Irén és Schütz Ila játszott Kornéliát, évekkel később pedig az anyukáját. Haumann Péter szintén volt ifjú Fox, majd idős Csuszik. Kelemen Józsefnek fordított sorrend jutott: a főiskolán az apa, most a vő[legény] szerepe. És szívesen megnézném azt is, ha majd Varga Zsuzsa játssza a mamát.)

A Csuszik szülők olajozottan működnek. Kovács Zsolt színészi perfekciója *maradék* eleganciát biztosít a lecsúszott Csuszik papának. Lázár Kati üptre adja be tömör kis poénjait, miközben elragadó ziláltsággal, billegve rója a kilométereket. Hanem Pálffy Zsuzsanna Ducija vagy Antal Márta Pendzsije láttán arra juthatunk, hogy Kaposváron is csak úgy van, mint bárhol máshol. Itt is akadnak szereplők, akik már pár mondattal is túl vannak terhelve.

Csapó Virág Mariskája a legbeszédesebb figura. A szeme alatti sötét árkok és a szája körüli mosolyok arról mesélnek, hogy bár sorsa reménytelenebb a Kornélénál, mégis szeretetteljesen, derűs zsörtölődéssel terelget kit-kit a maga útján. Szürke, kiszáradt, agyonhajszolt kis nő nagy lelki tartalékokkal. Belső szépsége és Szép-sége van.

SZÉP ERNŐ: VŐLEGÉNY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

DÍSZLET: Valcz Gábor. JELMEZ: Szűcs Edit. ZENE: Márkos Albert. TÁNC: Kadala Petra. DRAMATURG: Merényi Anna. MOZGÁS: Lugosi György. RENDEZŐ: Keszég László.

SZEREPLŐK: Kovács Zsolt, Lázár Kati, Varga Zsuzsa, Csapó Virág, Pálffy Zsuzsanna, Végh Zsolt, Kelemen József, Karácsony Tamás, Szvath Tamás, Tóth Eleonóra, Antal Márta.